

Rivitalo asumisen muutosten kuvaajana

Riitta Nikula: Suomalainen rivitalo. Työväenasunnosta keskiluokan unelmaksi. SKS 2013. 252 s. ISBN 978-952-222-568-9.

Taidehistorian emeritaprofessori Riitta Nikulan teos suomalaisen rivitalosuunnittelun, -rakentamisen ja -asumisen historiasta on ollut tekijälleen mittava urakka jo siksi, että tutkimus perustuu sekä lukuihin arkistolähteisiin että Nikulan vuosia kestäneeseen kenttätööhön ja hänen itse kuvaamaansa valokuva-aineistoon. Nikulan urakkaa ei ole helpottanut se, että hän sitoo suomalaisten rivitalojen kehityksen vahvasti ja kunnianhimoisesti eurooppalaisen ja erityisesti pohjoismaisen asuntosuunnittelun tavoitteisiin ja kehitykseen. Tämä taustoitus nostaakin työn rivitalosuunnittelun tarkastelusta kiinnostavaksi suunnitteluideologioiden kehyskertomusten valottajaksi.

Nikula asettaa tehtäväkseen tarkastella yhden rakennustyyppin kautta 60 vuoden mittaista ajanjaksoa Suomen asuntorakentamisessa ja asemakaavoituksessa. Niinpä hän ei keskity rakennustyyppin tyylillisen kehityksen kuvaamiseen, vaan tarkastelee enemmän kaavoituksen, rakennushank-

keiden käytännöllisten tavoitteiden sekä osittain myös käytettyjen teknisten ratkaisujen vaikutusta suunnitteluun ja lopputulokseen. Tämä näkökulma on virkistävä ja tuo tarkasteluun syvyyttä sekä kytkee aiheen monipuolisesti eri tieteenalojen tutkimukseen. Monipuolisuus näkyy myös mittavana kotimaisena ja kansainvälisenä lähde- ja kirjallisuusaineistona; mukana on myös tuoreinta saksankielistä tutkimusta, jota arkkitehtuuritutkimuksessa hyödynnetään nykyisin harmittavan vähän. Eurooppalaisen taustan avaaminen tarkentaa näkökantoja tutkimuskohteeseen. Arkkitehtuuri ei Nikulan tutkimuksessa näyttäydä korkealentoisena taiteena vaan arkisena ajan ilmiönä, joka näkyy rakennetussa ympäristössä vuosikymmenten, osittain vuosisatojen ajan. Nikula on lukijajästellisesti sisällyttänyt työhönsä myös paikannimi- ja henkilöhakemistot.

Suomalaisessa tutkimuksessa rivitalo rakennustyyppinä on jäänyt sivuun. Rivitalolla tarkoitetaan taloa, jossa on vähintään kolme vierekkäin rakennettua asuntoa, ja joihin jokaiseen on käynti maan tasalta. Se edustaa modernia kaupunkirakentamista, joka mahdollisesti oman pihan pieneenkin asuntoon. Eurooppalaisittain tarkasteltuna rakennustyyppi on vanha, rivitaloja suunniteltiin alkuaan pääasiassa teollisuuden työväenasunnoiksi. Suomessa rivitalojen syntyyn kietoutuu 1900-luvun alkupuolen ajatus tarjota aiempaa parempaa asumista työväestölle – todellisuudessa teollisuus, sosiaaliviranomaiset ja arkkitehdit suunnittelivat enemmän rivitaloja kuin niitä rakennettiin. Maatalousvaltaisessa maassa omakotitalot vastasivat perinteeseen nojaavaan kysyntään. Kiinnostus talotyyppiin heräsi vasta 1930-luvulla, jolloin muun muassa *Arkkitehti*-lehden päätoimittaja ja suomalaista asutusuunnittelua määrätietoisesti kehittänyt arkkitehti Hilding Ekelund

sekä monet muut keskeiset vaikuttajat nostivat rivitalot pohjoismaisten esimerkkien pohjalta vaihtoehdoksi ratkaista asuntopula maassamme. Rivitalot tarjosivat mahdollisuuden suunnitella minimiasuntoja, mutta niiden rakentaminen lähti nihkeästi liikkeelle ennen toista maailmansotaa.

Sotaa edeltänyt ja sitä seurannut rationalisointi ja standardisointi sekä tyyppitalojen suunnittelu johtivat Suomen sodanjälkeisen asuntopulan ratkaisemiseen pääosin omakotitaloja rakentamalla, joskin rivitalo talotyyppinä oli saavuttamassa arkkitehtien keskuudessa hyväksynnän. Nikula kuvaa tutkimuksessaan tätä kehitystä. 1950-luvulle tultaessa arkkitehtien huomio kiinnittyi yhä enemmän pohjoismaisiin rivitaloratkaisuihin, ei ainoastaan niiden suunnitteluratkaisuihin vaan myös teknisiin uutuuksiin. Norjalaisen insinöörin Olav Selvaagin kehittämää taloudellista rakennustapaa sovellettiin jossain määrin meilläkin, vaikka arkkitehtipiireissä häntä pidettiin huomionhakuksena ”häirikkönä”, jonka ajatuksia *Arkkitehti*-lehti ei julkaissut. Tästä huolimatta ympäri Suomea nousi muutamia selvaakitaloja, jotka sittemmin on sisällytetty kaupunkien rakennushistoriallisesti arvokkaiden alueiden luetteloihin ja joista ainakin osan Nikula on tutkimuksessaan jäljittänyt. Myös suomalaiset elementtitekniikkaa hyväkseen käyttäneet yritykset kuten Puutalo Oy suunnittelivat omakotitalojen ohella rivitaloja. Rivitalot olivat näin vakiinnuttamassa paikkaansa osana asuntorakentamista.

Rivitalorakentaminen oli 1940- ja 1950-luvulla hallitsevassa asemassa paitsi teollisuuden myös voimalaitosten uusilla asuinalueilla. Rivitalo vakiintui osaksi hierarkiassa: johto asui omakotitaloissa, ylemmät toimihenkilöt rivitaloissa ja työläiset kerrostaloissa. Nämä alueet muodostavat kiinnostavan osan suomalaisessa ra-

kentamisessa ja arkkitehtuurin kehityksessä. Toki ne ovat aiemmissakin tutkimuksissa tulleet esille tunnetuimpien suomalaisarkkitehtien kuten Alvar Aallon tai Aarne Ervin töiden kuvauksissa, mutta Nikula kokoaa niistä merkittävimmät nyt yksien kansien väliin. Samoin hän tarkastelee vähemmälle huomiolle jääneitä opettajien rivitaloja, jotka nekin pohjaratkaisuisaan heijastelivat yhteiskunnan hierarkkisuuutta.

Rivitalot talotyyppinä nousivat suosioon 1950-luvun lopulla ja 1960-luvulla erityisesti esikaupunkien rakentamisessa, jonne ne sijoittuivat uudenaikaisissa asemakaavoissa hallitusti yhdessä kerrostalojen kanssa. Samoihin aikoihin monet pienet kaupungit saivat ensimmäiset varsinaiset rivitaloalueensa. Kaupunki-ihanteiden muutokset vieroittivat suunnittelun pian alkuperäisestä metsäkaupunki-ihanteesta, jonka myötä vapaamuotoiset rivitalo-alueet jäähmettyivät tiukan ruutuakaavan salelemaan verkkoon. Rivitalojen arkkitehtuuri puolestaan käsitti kaiken yläluokkaisen atriumtalon ja kanakoppi-maisena pidetyn sosiaalisen asuntotuotannon väliltä. Rivitalojen innovatiivinen kehittäminen oli kuitenkin hiipunut ja rivitalot miellettiin yhä selvemmin ”köyhän miehen omakotitaloiksi”. Suomalainen rivitalo muuttui näin vaiheittain työnväenasunnosta keskiluokan standardikodiksi.

Nikula rikkoo työssään sen vahvan ennakkoluulon, että rivitalot olisivat tylsän sovinnaisia ja arkisen keskiluokkaisia. Hän ei laajassa teoksessaan tyydy käyttämään esimerkkeinä ainoastaan tunnetuimpien arkkitehtien töitä, mikä on arkkitehtuuritutkimuksessa verrattain tavanomaista, vaan nostaa esille kansallisessa tutkimuksessa vähemmän tarkasteltujen suunnittelijoiden kohteita. Näin hän tarjoaa tuleville tutkijoille uusia tutkimuspolkuja. Jatkotutkimuksia ajatellen Nikulan runsaat viittaukset

vähemmän tunnettuihin ja läpi-käymättömiin arkistolähteisiin toivon mukaan nekin inspiroivat tutkijakollegoita tarttumaan uusiin tutkimusaiheisiin: suomalaisen rakentamisen tutkimus kun kaipaa kipeästi uusia näkökulmia erityisesti 1900-luvun osalta.

Nikula vyöryttää aineistoa välillä lähes läkähdyttävään tahtiin viitaten rakennustekniikan kehitykseen, asuntopolitiikkaan, asema-kaavoitukseen ja kaupunkisuunnitteluun sekä menneen yksittäisten suunnitelmien tai rakennuttamisprosessien yksityiskohtiin. Tällainen käsittelytapa on kuitenkin lähes välttämätön, jotta vähemmän tutkittu aihe saataisiin kytkettyä laajaan kontekstiin, sillä rakentaminen ei ole muusta yhteiskunnasta irrallinen ilmiö vaan sen kanssa vuorovaikutuksessa oleva prosessi.

Kirjan kuvitusta on ilahduttavaa katsoa. Nikulan valokuviissa näkyy rivitalojen moninaisuus ja viehätys, mutta myös ajan muassa tuomat muutokset, joihin Nikula lempeällä kritiikillään välillä viittaakin. Sisäkuvia on niukasti, ehkä Nikula on kunnioittanut asukkaiden yksityisyyttä, mutta toisaalta sisustuksilla ei tämän tutkimuksen kannalta ole merkitystä ja lukuisat pohjapiirrokset avaavat lukijalle alkupe- räiset pohjaratkaisut tavoitteineen. Koteihin ja niiden tarinaan päästään lähinnä Nikulan kenttäyö- matkoillaan tapaamien asukkaiden haastattelujen kautta, jotka tuovat tieteelliseen tekstiin elämän ja asumisen makua.

Tutkimusjulkaisu on Nikulalle tyypilliseen tapaan lähdeos suomalaisen arkkitehtuurin historiaan, jossa Nikula entistä vahvemmin yhdistää sekä tutkimuksen että havainnollisen, lähes kuvakirjamaisen otteen. Nikula on tuonut työhön mukaan omakohtaisuutta ja inhimillistä tarinaa, kuitenkin osaavan tutkimuksellisen otteensa säilyttäen. Tällainen näkökulma sopii emeritalle; nuorempi tutkija – pui-sevaa tutkimustraditiota noudatta-

en – karsisi helposti nämä tekstiä elävöittävät osuudet pois. Lähestymistapa tuonee kirjalle runsaasti myös niin sanottuja maallikkolukijoita – tieteen popularisointi on taitavasti hoidettu siis teoksessa itsessään. Kauniisti taitettu teos herättänee lukijassa kiinnostuksen tutustua esitelyihin alueisiin, moni löytääkin maininnan itselleen tutusta alueesta tai kohteesta. Toisaalta rivitalojen kehityskertomusta lukiessa herää kysymys siitä, miten kaupunkeja on suunniteltu ja suunnitellaan ja erityisesti miten eri käyttäjäryhmät tuossa suunnittelussa otetaan nykyisin huomioon. Tätä näkökulmaa Riitta Nikulan inspiroimana tarkastellaan varmaan tulevissa tutkimuksissakin.

TKT, FT, DOSENTTI ANU SOIKKELI
OULUN YLIOPISTO